

Samráðsgátt stjórnvalda
Innviðaráðuneyti
Skrifstofa sveitarfélaga, stafrænna innviða og byggðamála

17. ágúst 2026

Efni: Umsögn um Hvítbók um byggðamál (S-104/2026).

Stjórn SSNE fagnar framlagðri Hvítbók um byggðamál og þeirri metnaðarfullu vinnu sem þar birtist. Hvítbókin setur fram skýra framtíðarsýn um búsetufrelsi, jafnt aðgengi að þjónustu, öfluga innviði og sjálfbær samfélög um land allt. Stjórnin tekur sérstaklega undir áherslu á samfélagslega seiglu, samþættingu opinberra stefna og mikilvægi þess að byggðasjónarmið séu höfð að leiðarljósi við stefnumótun og ákvarðanatöku stjórnvalda.

Hvítbókin endurspeglar einnig aukinn skilning á fjölbreytileika íslenskra byggða og þeirri staðreynd að áskoranir og tækifæri landshlutanna eru ólík. Það er jákvætt að horfið sé frá einfaldri tvískiptingu höfuðborgarsvæðis og landsbyggðar og í auknum mæli horft til ólíkra staðbundinna aðstæðna, þjónustuvæða og samfélaga.

Stjórn SSNE telur jafnframt að hvítbókin gefi tilefni til mikilvægrar umræðu um hvernig byggðaðróun á Íslandi skuli skipulögð til lengri tíma, hvernig staðbundin þekking og frumkvæði birtist í framkvæmd og hvernig samspil byggðastefnu, atvinnustefnu, sóknaráætlana og stoðkerfis atvinnu- og byggðaðróunar eigi að þróast á næstu árum.

Byggðastefna þarf að vera meira en þjónustustefna

Stjórn SSNE tekur undir þá megináherslu hvítbókarinnar að jafna aðgengi að þjónustu, menntun, heilbrigðisþjónustu og öðrum grunninnviðum óháð búsetu. Slík jöfnun er grundvallarforsenda búsetufrelsis og sjálfbærra samfélaga.

Jafnframt telur stjórnin mikilvægt að byggðastefna framtíðarinnar fjalli ekki eingöngu um dreifingu þjónustu heldur einnig um forsendur verðmætasköpunar og þróunar samfélaga. Sjálfbær byggðaðróun byggist ekki eingöngu á því að íbúar hafi aðgang að þjónustu heldur einnig á því að sveitarfélög og landshlutar hafi getu til að skapa verðmæti, laða að fólk, byggja upp þekkingu og þróa eigin styrkleika.

Þótt eðlilegt sé að ríkið fjalli ekki sérstaklega um einstakar atvinnugreinar, líkt og fram kemur í hvítbókinni, væri mikilvægt að byggðastefnan endurspeglaði með skýrari hætti vægi þeirra atvinnugreina sem bera uppi verðmætasköpun í fjölmörgum byggðum landsins. Þar má sérstaklega nefna sjávarútveg, ferðaþjónustu, landbúnað og aðra starfsemi sem byggir á staðbundnum auðlindum og þekkingu. Þetta eru atvinnugreinar sem hafa mótað byggðaðróun víða um land um áratugaskeið og munu áfram gegna lykilhlutverki í verðmætasköpun, nýsköpun og byggðafestu. Stjórn SSNE telur mikilvægt að vægi þessara atvinnugreina sé sýnilegra í framtíðarsýn og meginmarkmiðum byggðastefnunnar, til dæmis með skýrari tengslum milli byggðastefnu og atvinnustefnu stjórnvalda.

Stjórn SSNE telur jafnframt mikilvægt að hvítbókin horfi með skýrari hætti til áhrifa hraðrar tækniþróunar á byggðapróun næstu fimmtán ára. Framþróun á sviði gervigreindar og stafrænnar þjónustu mun hafa veruleg áhrif á atvinnulíf, menntun, ráðgjöf, opinbera þjónustu og aðgengi að sérfræðiþekkingu. Í þeirri þróun felast bæði ný tækifæri og áskoranir fyrir byggðir landsins og mikilvægt að byggðastefna framtíðarinnar taki með markvissari hætti mið af þessum breytingum.

Staðbundin þekking, sóknaráætlanir og svæðisbundin þróun

Í Grænbók um byggðamál kemur fram að í samræmi við alþjóðlega þróun hafi áhersla í byggðamálum færst frá ívilnunum yfir í að nýta svæðisbundna styrkleika og sérstöðu til að byggja upp sjálfbær og samkeppnishæf svæði. Þar kemur jafnframt fram að ný byggðastefna leggi síður áherslu á ríkið sem eina gerandann. Stjórn SSNE fagnar þeirri áherslu enda undirstrikar það hversu mikilvæg svæðisbundin samvinna sveitarfélaga er. Landshlutasamtökin eru lykilaðili í því að leiða saman og styðja við samvinnu sveitarfélaga, enda vinna þau á grunni svæðis- og landshlutabundinna verkefna og er mikilvægt að byggðapróun byggji á staðbundinni þekkingu, frumkvæði heimafélks og virku samspili ríkis og svæða. Þessi sýn hefur verið lykill að árangri Sóknaráætlana landshluta undanfarin ár.

Mikilvægt er þó að betur fari saman orð og athafnir í framkvæmd stefnunnar, en ein af grundvallarspurningum sem vaknar við lestur hvítbókarinnar er þessi: *Ef byggðastefna byggir á staðbundinni þekkingu og leggur síður áherslu á ríkið sem eina gerandann, hvers vegna eru svæðisbundnu aðilarnir þá svo sjaldan í lykilhlutverki við framkvæmd hennar?*

Í fjölmörgum aðgerðum eru landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög skilgreind sem samstarfsaðilar á meðan ábyrgð og framkvæmd þeirra er fyrst og fremst hjá ráðuneytum eða ríkisstofnunum, sem er breyting frá fyrri byggðaaætlun. Stjórn SSNE telur mikilvægt að skýra betur hvernig staðbundin forgangs röðun og svæðisbundin ábyrgð birtist í framkvæmd byggðaaætlunarinnar.

Þá vekur athygli að staða sóknaráætlana virðist óljósari í hvítbókinni en áður. Stjórn SSNE hefur áður lagt áherslu á að sóknaráætlanir séu eitt mikilvægasta tæki svæðisbundinnar þróunar á Íslandi og telur mikilvægt að þær njóti skýrs umboðs, fyrirsjáanlegrar fjármögnunar og sterkrar stöðu gagnvart annarri opinberri stefnumótun. Þar með kæmi jafnframt fram skýrari stuðningur við svæðisbundnar áherslur og tækifæri.

Framtíðarskipti byggða- og atvinnuþróunar

Stjórn SSNE telur að ein stærsta spurningin sem hvítbókin svarar ekki sé hvernig byggða- og atvinnuþróun á Íslandi verði skipulögð til framtíðar.

Hvítbókin setur fram fjölmargar góðar aðgerðir en fjallar síður um það stoðkerfi sem á að stuðla að því að þær skili árangri. Þar má nefna t.a.m. hlutverk sóknaráætlana, landshlutasamtaka og Byggðastofnunar, verkaskiptingu ríkis og svæða og samspil byggðastefnu og atvinnustefnu.

Stjórnin leggur því til að byggðaaætlunin taki sérstaklega á þessum atriðum og að mótuð verði sérstök aðgerð um eflingu byggða- og atvinnuþróunar í landshlutunum. Markmið slíkrar aðgerðar væri að styrkja svæðisbundna þróunargetu landshlutanna, efla samspil sóknaráætlana og byggðaaætlunar og efla tengsl atvinnuþróunar, nýsköpunar og byggðamála.

SSNE telur jafnframt mikilvægt að í slíkri aðgerð verði horft heildstætt á stoðkerfi atvinnu- og byggðapróunar, þar á meðal hlutverk landshlutasamtaka annars vegar og Byggðastofnunar hins vegar. Markmiðið væri að skýra verkaskiptingu, efla samstarf og tryggja að svæðisbundin þekking, sérfræðiþekking og landsbundin yfirsýn nýtist sem best í framkvæmd byggðastefnu. Slík heildstæð yfirferð er sérstaklega mikilvæg í ljósi þeirra breytinga sem orðið hafa á stoðkerfi atvinnu- og byggðapróunar, meðal annars eftir niðurlagningu Nýsköpunarmiðstöðvar Íslands árið 2021.

Byggðalinsan þarf að verða aðgerð

Stjórn SSNE fagnar sérstaklega þeirri áherslu sem hvítbókin leggur á byggðalinsu og mikilvægi þess að byggðasjónarmið séu höfð til hliðsjónar við stefnumótun, lagasetningu og áætlanagerð stjórnvalda. Hins vegar telur stjórn SSNE að mikilvægi byggðalinsunnar kalli á skýrari innleiðingu en hvítbókin gerir ráð fyrir.

Ef byggðalinsan á að hafa raunveruleg áhrif þarf hún að verða skýr aðgerð og fela í sér aðferðafræði, ábyrgðaraðila, verkferla, eftirfylgni og reglubundið mat á áhrifum ákvarðana á byggðir landsins.

Stjórn SSNE leggur því til að innleiðing byggðalinsu í alla opinbera stefnumótun og áætlanagerð, sem og við skipan stjórna og nefnda, verði sjálfstæð aðgerð í byggðaáætluninni.

Þjóðhagslega mikilvægir innviðir og lykilstofnanir

Stjórn SSNE fagnar áherslu hvítbókarinnar á mikilvægi innviða og telur rétt að samgöngur, fjarskipti, orkuöryggi og aðrir grunninnviðir fái áfram ríkt vægi í byggðaáætlun. Jafnframt telur stjórnin að byggðaáætlunin mætti með skýrari hætti horfa til þeirra stofnana sem gegna lykilhlutverki fyrir landið allt þótt þær séu staðsettar utan höfuðborgarsvæðisins.

Stofnanir á borð við Háskólann á Akureyri og Sjúkrahúsið á Akureyri eru ekki aðeins mikilvægar fyrir Norðurland eystra heldur gegna einnig mikilvægu hlutverki fyrir Ísland í heild. Þær styrkja menntun, rannsóknir, nýsköpun, heilbrigðisþjónustu, öryggi og samfélagslega seiglu þjóðarinnar.

Stjórn SSNE telur að byggðastefna framtíðarinnar þurfi að horfa með markvissari hætti til slíkra þekkingar-, heilbrigðis- og stjórnsýsluinnviða sem hluta af samkeppnishæfni og viðnámsþrótti Íslands alls. Þá mætti einnig nefna flugvöllinn á Akureyri t.a.m. í tengslum við öryggismál.

Að sama skapi telur stjórn SSNE mikilvægt að áfram verði stutt markvisst við þróun Akureyrar sem þjónustu-, þekkingar- og stjórnsýslukjarna fyrir stóran hluta landsins. Hlutverk Akureyrar byggir ekki aðeins á íbúafjölda heldur einnig á öflugri heilbrigðisþjónustu, háskólastarfi, rannsóknum, opinberri stjórnsýslu, samgöngum og sérfræðiþjónustu. Frekari efling þeirra innviða styrkir ekki aðeins Norðurland eystra heldur samkeppnishæfni, öryggi og seiglu Íslands alls.

Aðdráttarafl byggðakjarna

Hvítbókin fjallar ítarlega um þjónustu, atvinnu, innviði og húsnæði. Stjórn SSNE telur hins vegar að meira mætti fjalla um þá þætti sem gera samfélög eftirsóknarverð sem staði til búsetu, atvinnu og fjárfestinga. Þar mætti skoða sérstaka aðgerð um aðdráttarafl byggðakjarna þar sem horft verði t.a.m. til staðaranda, menningar, íþróttar og mannlífs, samfélagsrýma, skapandi greina, uppbyggingar byggðakjarna og annarra þátta sem hafa áhrif á búsetuval fólks og samkeppnishæfni byggðarlaga.

Tillögur stjórnar SSNE

Til einföldunar fyrir úrvinnslu á umsögninni eru hér samanteknar tillögur frá stjórn SSNE:

Skýrari tenging byggðastefnu og atvinnustefnu

Byggðastefnan horfi ekki eingöngu til jöfnunar aðgengis að þjónustu heldur einnig til verðmætasköpunar, samkeppnishæfni og þróunar einstakra svæða með skýrri tengingu við atvinnustefnu.

Styrking sóknaráætlana landshluta og efling byggða- og atvinnuþróunar í landshlutunum

Mótuð verði sérstök aðgerð sem styrkir svæðisbundna þróunargetu landshlutanna, samspil sóknaráætlana og byggðaáætlunar og tengsl atvinnuþróunar, nýsköpunar og byggðamála.

Heildstæð endurskoðun á stoðkerfi atvinnu- og byggðapróunar

Markmiðið væri að skýra verkaskiptingu, efla samstarf og tryggja að svæðisbundin þekking, sérfræðiþekking og landsbundin yfirsýn nýtist sem best í framkvæmd byggðastefnu. Slík heildstæð yfirferð er sérstaklega mikilvæg í ljósi þeirra breytinga sem orðið hafa á stoðkerfi atvinnu- og byggðapróunar, meðal annars eftir niðurlagningu Nýsköpunarmiðstöðvar Íslands árið 2021..

Byggðalinsan verði sjálfstæð aðgerð

Aðgerð þar sem byggð verður upp samræmd aðferðafræði byggðamats með skýrum ábyrgðaraðilum, verkferlum og eftirfylgni.

Aukin áhersla á svæðisbundna innviði sem hafa þjóðhagslegt mikilvægi

Skýrari umfjöllun verði um mikilvægi stofnana á borð við Háskólann á Akureyri og Sjúkrahúsið á Akureyri sem innviða sem þjóna landinu öllu. Þá mætti einnig nefna flugvöllinn á Akureyri t.a.m. í tengslum við öryggismál.

Aðgerð um aðdráttarafl byggðakjarna

Horft verði sérstaklega til menningar, samfélagsrýma, staðaranda, skapandi greina og annarra þátta sem styrkja byggðakjarna sem eftirsóknarverða staði til búsetu, atvinnu og fjárfestinga.

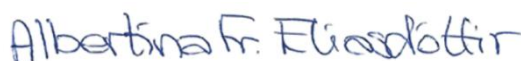
Lokaorð

Stjórn SSNE telur að hvítbókin setji fram mikilvæga og metnaðarfulla sýn um búsetufrelsi, jöfn tækifæri og sjálfbær samfélög um land allt. Stjórnin tekur undir megináherslur stefnunnar um öfluga innviði, samfélagslega seiglu og mikilvægi þess að byggðasjónarmið séu samþætt annarri stefnumótun stjórnvalda. Innan aðgerðaáætlunar eru einnig fjölmörg mikilvæg verkefni sem ástæða er til að fagna og telur stjórnin að landshlutasamtök um land allt geti lagt mikið að mörkum við framkvæmd þessara verkefna til eflingar byggða um land allt.

Til að þessi sýn nái fram að ganga telur stjórn SSNE mikilvægt að framkvæmd byggðastefnunnar byggji á skýrri verkaskiptingu, öflugri svæðisbundinni þátttöku og tryggri fjármögnun.

Stjórn SSNE telur að með því að byggja enn frekar á staðbundinni þekkingu, styrkleikum einstakra svæða og öflugu samstarfi ríkis og sveitarfélaga megi skapa enn sterkari grundvöll fyrir sjálfbæra þróun byggða um land allt til ársins 2041.

Fyrir hönd SSNE,

A handwritten signature in blue ink that reads 'Albertína Friðbjörg Elíasdóttir'.

Albertína Friðbjörg Elíasdóttir, framkvæmdastjóri